

IRMA JOUBERT

Tolbos

MOZAÏEK | HISTORISCHE ROMAN

‘Jouberts grote passie is verhalen vertellen
en dat kan ze als geen ander.’ – NEDERLANDS DAGBLAD

Tolbos

Van Irma Joubert verschenen eerder bij Uitgeverij Mozaïek:

Het meisje uit de trein

Het spoor van de liefde

Kind van de rivier

Pontenilo

Kronkelpad

Irma Joubert

Tolbos

Vertaling: Dorienke de Vries

Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

ISBN 978 90 239 9456 5 (boek)
ISBN 978 90 239 9644 6 (e-book)
NUR 342

Vertaling Dorienke de Vries
Ontwerp omslag Wil Immink Design
Foto omslag Lee Avison / Trevillion Images
Lay-out/dtp Gerard de Groot

Oorspronkelijk verschenen bij LAPA uitgewers (Edms.) Bpk.,
Pretoria, Zuid-Afrika, onder dezelfde titel. Deze vertaling is licht
bewerkt ten opzichte van het origineel.

Oorspronkelijke tekst © 2013 Irma Joubert
Nederlandse vertaling © 2014 Dorienke de Vries

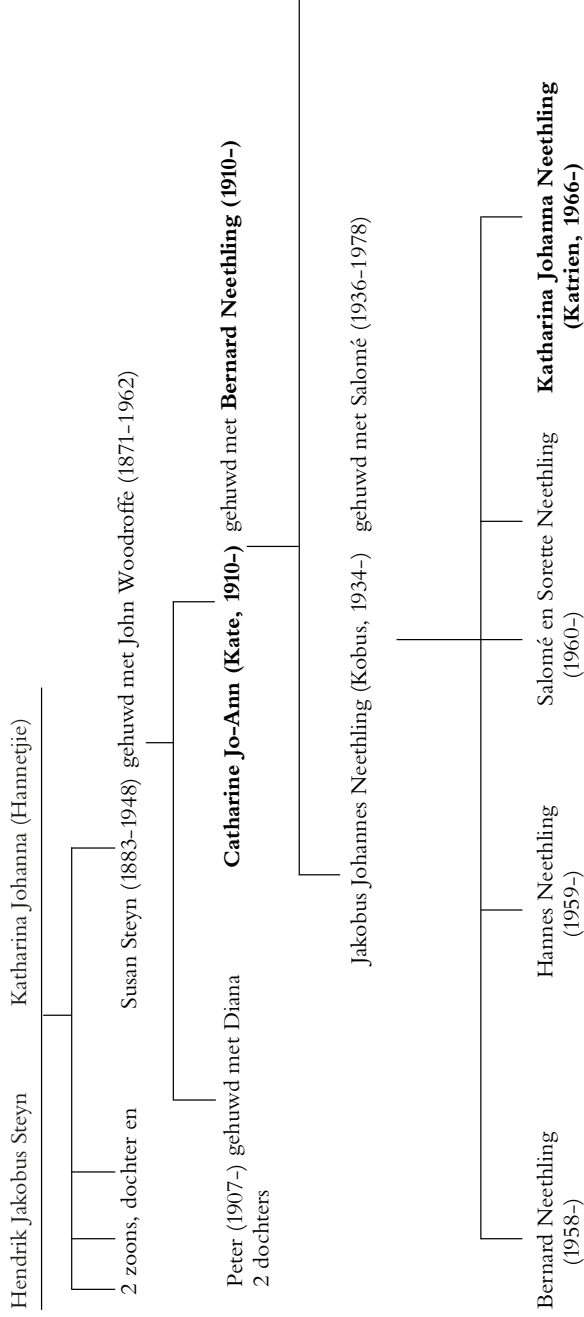
Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Meer informatie over deze roman en andere uitgaven van Mozaïek
vindt u op www.uitgeverijmozaiek.nl

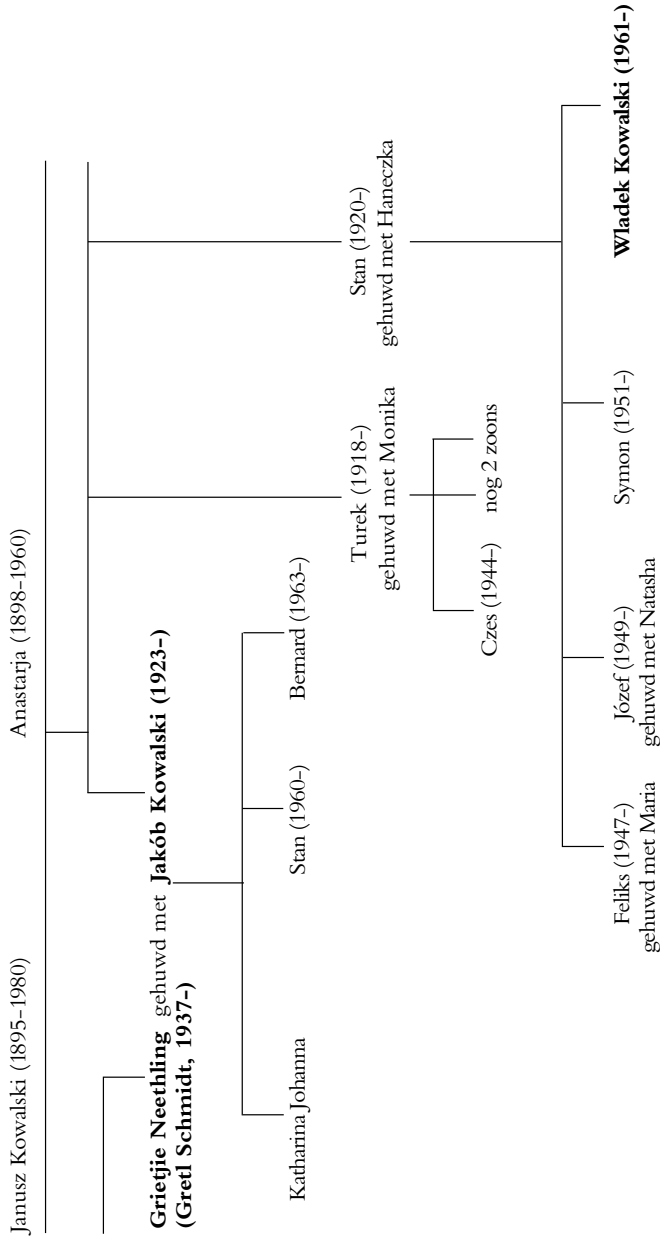
Alle rechten voorbehouden

Voor Michael

Neethling-stamboom

Kowalski-stamboom

Bosveld, 1976

‘En toen kwam de Engelse oorlog en toen reden alle mannen op hun paard weg.’

Altijd wanneer Katrien Neethling en Agatha Kekana boerenoorlogje spelen, beginnen ze bij dit stukje van opa’s verhaal: haar bet-overgrootvader en zijn zonen vertrekken te paard en de vrouwen blijven alleen achter, met een heleboel kindertjes. Met hoeveel kindertjes weet Katrien niet precies, vast wel een stuk of dertig. Met haar zakdoek wuift ze de mannen na. ‘Zwaaien, Agatha!’ Dan zucht ze diep en gaat brood bakken of ploegen. Slachten doet ze niet, want ze kan niet tegen bloed.

Katrien Neethling is tien jaar en woont in het Bosveld, op een *plaas* die ‘Oorlogslaagte’ heet. Haar vader is Kobus Neethling, die voorzitter is van de Boerenbond en dus heel erg belangrijk. Haar moeder is Salomé Neethling; die is gewoon moeder en maakt soms gevulde eieren voor de vrouwenvereniging, of voor een bruiloft of begrafenis. Katrien heeft twee oudere broers en twee zussen, een tweeling. Zij is het nakomertje, de benjamin. Dat is fijn, want dan word je door iedereen een beetje verwend. Aan de andere kant: je bent altijd in je eentje.

Opa Bernard en oma Kate, die in het huis naast het hunne wonen, hebben elkaar, net als papa en mama, haar broers Bernard en Hannes en haar zussen Salomé en Sorette. Katrien heeft Agatha, maar dat is toch niet helemaal hetzelfde.

Agatha is de dochter van Martha, die in de keuken werkt. De keuken is de fijnste plek van het hele huis, want daar

staan het grote fornuis met de kan koffie en de grote tafel met een bord beschuit of koekjes erop. Katrien en Agatha spelen altijd samen, al van kleins af aan. Agatha is ietsje ouder en moest vroeger op Katrien passen. Ze heeft haar Noord-Sotho geleerd, en later leerde Katrien haar Afrikaans.

Wanneer tante Gretl en oom Jakób uit Johannesburg komen logeren, heeft ze nog steeds geen speelkameraadje, want ook hun kinderen zijn veel ouder dan zij.

Katrien is dol op verhalen: uit boeken of waar gebeurd, zoals de verhalen van opa. Geen verhalen over nu, want deze tijd is vreselijk saai. Er gebeurt helemaal niks. Ze houdt van verhalen over heel lang geleden, vooral over de Boerenoorlog.

Wanneer ze met Agatha boerenoorlogje speelt, is Katrien altijd overgrootmoeder Susan die grandpa John weer beter maakt, want dat is een van de mooiste verhalen die ze kent.

Haar bet-overgrootvader was vroeger ook boer op Oorlogslaagte – dat was minstens honderd jaar geleden, misschien wel duizend. Zijn vrouw heette Katharina Johanna. Zij was de oma van oma Kate en die is naar haar vernoemd, alleen in het Engels: Catharine Jo-Ann. Katrien is naar dezelfde oma vernoemd, maar dan in het Afrikaans: Katharina Johanna. Ze had liever de Engelse namen van oma gehad – veel mooier! Haar eigen namen zijn lelijk, vooral dat ‘Katharina’ – dat is echt de lelijkste naam van de wereld.

Die bet-overgrootvader en bet-overgrootmoeder hebben nog gereisd met de huifkar die nu bij oma in de tuin staat en waar ze soms met Agatha in speelt. Dan maken ze een lange tocht om ergens te gaan picknicken, of om naar de kerk te gaan. Maar vandaag spelen ze boerenoorlogje.

Agatha moet eerst vuur maken voor het brood bakken en straks is zij de Engelsen.

‘Maar ik kan niet eens Engels,’ zeurt Agatha.

‘Dat geeft niks, ik zeg wel wat je moet zeggen. Nou kwam je aanrijden op je paard. En je was met een grote Engelse patrouille, dus je moet zo met je hand wijzen dat ze mee moeten komen. Net als in de bioscoop.’

‘Ik ben nog nooit in de bioscoop geweest,’ zegt Agatha. ‘Hoe kan ik dan weten wat ik moet doen?’

‘Nog nooit in de bioscoop geweest? Waarom niet?’ vraagt Katrien verbaasd. ‘Vind je het niet leuk?’

‘Hoe kan ik dat nou weten? Ik ben er nog nooit geweest.’

‘O, nou ja. Doe dan maar zó met je arm, onder het rijden,’ zegt Katrien en ze doet het voor. ‘Niet omkijken, alleen strak vooruit.’

Want zo kwam de Engelse patrouille bij het huis aan. De mannen reden tot pal voor de deur. Het huis staat er nog steeds, maar Katriens vader gebruikt het nu als opslagplaats. Katrien en Agatha komen er nooit, want volgens Martha spookt het er en de meisjes moeten er niet aan denken dat ze een spook tegen het lijf zouden lopen.

Nou moet Agatha van haar paard klimmen met een man in haar armen. De Engelsen die hier lang geleden kwamen hadden namelijk een zieke soldaat bij zich.

‘Hoe kan ik nou een man dragen? Dat is toch veel te zwaar!’ zeurt Agatha weer.

‘Hè, doe toch niet zo stom, je was toch een sterke Engelman!’

‘Als je me uitscheldt, doe ik niet meer mee,’ zegt Agatha boos.

‘Goed, goed, breng nou die soldaat maar hier,’ zegt Katrien sussend. Agatha kan soms zo dwarsliggen.

‘Wat moet ik dan zeggen?’

‘Make this man better or I shoot you.’

‘Meek dis men better or aai... or aai...’

‘Shoot you.’

‘Soet joe,’ zegt Agatha.

‘Bring him here, put him in this bed,’ zegt Katrien.

‘Ik snap niet...’ begint Agatha.

‘Je weet best wat je moet doen. Leg hem nou in dat bed.’

De soldaat was heel erg ziek. Zijn zwarte haar was nat van het zweet, zijn gezicht vuurrood en warm, en toch zag hij een beetje gelig, met zo’n witte kring om zijn mond – brr.

Hij had malaria opgelopen toen ze in het Lageveld aan het vechten waren. Gelukkig had hij nergens bloed, anders had Katrien te veel van hem gegriezeld, en oma Susan vast ook.

De zieke soldaat was de leider van de Engelsen. Oma Susan en haar moeder moesten hem beter maken, anders zouden de Engelsen hen doodschieten, vertelt opa Bernard altijd. Van de koorts lag de man nu eens te rillen en dan had hij het ineens weer gloeiend heet. Dat heb je met malaria. Katrien heeft het er maar druk mee. ‘Haal eens een deken,’ zegt ze tegen Agatha. ‘En breng gauw een glas water.’ Ze maakt eten klaar en voert hem dat lepeltje voor lepeltje. Hij heet John Woodroffe, fluistert hij tegen haar.

‘Wat moet ik nou doen?’ vraagt Agatha.

‘Jij ging vuur maken en brooddeeg kneden,’ zegt Katrien.

‘Maar ik was toch een Engelsman?’

‘Nee, daarstraks was je een Engelsman, nu was je de keukenmeid.’

Eigenlijk weet Katrien niet goed hoe het spel verder moet, want oma Susan en grandpa John worden verliefd op elkaar en hoe je dat moet spelen weet ze niet. In zoenen heeft ze al helemaal geen zin. Ze heeft Hannes en zijn meisje weleens begluurd – echt vies vond ze het!

‘Ik heb geen zin meer,’ klaagt Agatha.

‘Het is ook veel te warm,’ zegt Katrien. ‘Kom, dan gaan we citroenlimonade vragen aan je moeder.’

Bij de keukendeur vraagt Agatha: ‘Wat heb jij liever: snoep of de bioscoop?’

Katrien fronst. ‘Dat kun je niet zo zeggen. Snoep is snoep en de bioscoop is de bioscoop; het is gewoon niet hetzelfde, snap je wel?’

Heel soms gaan ze op vrijdag- of zaterdagavond naar de drive-in bioscoop. In het dorp is een bioscoop waar je op een zachte stoel zit en popcorn eet, maar dat is veel duurder en ze zijn bij Katrien thuis met zo veel kinderen – dan is vader meteen weer blut.

Moeder en de zussen houden van liefdesverhalen, maar Katrien vindt dat zoenen maar saai. Vader en de broers houden van James Bond en van cowboyfilms, maar Katrien houdt niet van al dat geschiet. Wanneer Agatha en zij oorlogse spelen, schieten ze nooit; ze maken alleen maar mensen beter. Toch zegt Katrien nooit dat ze de films niet leuk vindt, want dan moet ze thuis blijven bij oma, en van samen uitgaan houdt ze juist wel.

‘Mag Agatha vanavond mee naar de bioscoop?’ vraagt ze die zaterdagmiddag aan mama. ‘Ze is er nog nooit geweest.’

‘Nee, dat kan niet, want ze mag niet naar binnen.’

‘Waarom niet?’

‘Omdat ze zwart is.’

Katrien trekt een rimpel boven haar neus. ‘Waarom mogen zwarte kinderen niet naar de bioscoop?’

‘Hè, Katrien, gewoon, daarom niet; dat staat nou eenmaal in de wet. Ga een poosje buiten spelen, alsjeblieft. Ik ben aan het koken.’

Katrien denkt even na. ‘Maar als we Agatha nou verstoppen onder een deken? Dan kan ze stiekem vanonder de deken...’

‘Katrien!’

Goed, ze gaat naar buiten, maar het hele eind naar de achterdeur sloft ze expres lekker langzaam; mama mag best merken dat ze uit haar humeur is.

Misschien kan ze de volgende keer zelf Agatha wel meesmokkelen onder een deken, in het bagagedeel van hun busje; er heeft toch nooit iemand in de gaten wat zij daar achterin doet. Tijdens een erg saaie film heeft ze een keer een hele doos chocolaatjes leeggegeten. Toen de anderen er na afloop achter kwamen, waren ze flink nijdig. ‘Je wordt moddervet,’ snauwde Salomé.

‘En je krijgt puistjes,’ voegde Sorette eraan toe.

Maar het was al te laat, de chocolaatjes zaten veilig in haar maag.

De film van vanavond gaat over een lange man met vrouwen langs zijn mond, die op een paard rijdt en om zich heen schiet. Hij heet John Wayne, weet Katrien, want in de bioscoop hangen altijd posters van hem, net als van Sean Connery; alleen staan ze nooit samen op dezelfde poster, want John Wayne vecht tegen de indianen en Sean Connery tegen de communisten, zoals in de film *From Russia with love*. Een mooie titel voor een film, vindt Katrien – ‘Liefs uit Rusland’. Maar volgens opa zit Rusland vol communisten en die zijn rood en gevaarlijk. Beide mannen, John Wayne en Sean Connery, zijn dol op mooie meisjes; John Wayne op meisjes in lange jurken zonder een stukje bloot en Sean Connery op meisjes in bikini’s met een heleboel bloot. Als Katrien later groot is, gaat ze alleen jurken dragen die je tot bovenaan dicht kunt knopen, ze moet niks van bloot hebben.

Vaak is er aan het verhaal van de film geen touw vast te knopen. Daarom was ze ook aan die chocolaatjes begonnen. Maar tegenwoordig houden de anderen die verstopt.

In de cowboyfilms komt af en toe een *tolbos* voorbij: een losgeslagen struik die door de wind wordt voort geblazen en zo om en om rolt. Dat vindt Katrien weer wel mooi, maar het is een verdrietig soort mooi: eenzaam, alleen. Ze kent de *tolbos* ook van thuis; op de plaas zie je ze heel veel. Soms wipt de wind ze een eindje de lucht in, dan weer liggen ze een poosje stil, en dan tolleren ze weer verder tot ze ergens aan het prikkeldraad blijven haken. Opa noemt ze altijd ‘*rol-bos*’ en zegt dat het onkruid is; zelfs voor de varkens zijn de zaden niet eetbaar. Katrien ziet ze echter graag. Ze houdt ook van het woord ‘*tol-bos*’. Je kunt er een rijmpje mee maken: *rol-bos, tol-bos...*

‘Opschieten, in de auto!’ roept moeder door de gang. ‘Katrien, heb je je tanden al gepoetst?’

‘Ma, ik kan mijn witte rugbybroek niet vinden!’ roept Hannes uit de jongensslaapkamer.

‘Die ligt zeker nog in de waskamer. Ga maar in je zwarte

trainen,' zegt moeder bij de voordeur. 'Jullie moeten nu komen, anders komen we nog te laat.'

'Van mijn broek blijf je af, hoor!' roept Bernard ergens anders in huis.

Katrien grijpt haar pakje boterhammen van de keukentafel en rent naar de voordeur. Ze heeft haar tanden niet gepoetst, maar daar is nu geen tijd meer voor. Anders lopen de groten straks weer op haar te mopperen. Nu zit ze nog eerder dan Hannes in het busje.

Iedere schooldag wordt hun hele clubje door moeder naar school gebracht; met het busje, want vader zegt dat dat als enige groot genoeg is voor zo'n kinderschaar. Katrien voelt zich een beetje bezwaard dat ze met zo veel zijn. Vader zegt altijd dat ze hem de oren van het hoofd eten en oma zegt dat ze moe van hen wordt. De groten zitten op de banken en kibbelen soms wie er voorin naast moeder mag zitten. Katrien klimt altijd meteen achterin, dat is haar plekje. Daar kan ze lekker zitten met haar eigen gedachten zonder dat iemand haar lastigvalt.

's Middags moet ze samen met moeder wachten tot de groten klaar zijn met atletiek of met rugby. Dan heeft moeder alle tijd voor haar en zitten ze gezellig te babbelen. Alleen als moeder een boek leest, wat soms voorkomt, moet Katrien haar met rust laten.

Al sinds de kleine pauze van afgelopen maandag loopt Katrien ergens over te piekeren. Tot nu toe heeft ze het niet durven vragen, maar nu is het al vrijdag en ze houdt het niet langer uit.

'Mama?'

'Hm?'

'Toen u van mij in verwachting was...'

'Ja?'

'U weet wel, toen ik nog...' Ze weet niet precies hoe ze het onder woorden moet brengen.

'Hè, Katrien, wat is er nu weer?'

Nu moet ze het zeggen; ze kent haar moeder langer dan

Katrien Neethling is tien jaar als ze op de radio hoort dat de politie heeft geschoten op schoolkinderen in Soweto. In diezelfde week raakt de vijftienjarige Wladek Kowalski in Polen betrokken bij een demonstratie tegen het communisme.

In de woelige jaren tachtig leert de opgroeiende Katrien een heel andere kant van haar geliefde Zuid-Afrika kennen. Als een *Tolbossie*, ontworteld en door de wind voortgedreven, zwalkt ze heen en weer tussen haar politieke overtuiging en haar liefhebbende, maar oerconservatieve familie. Dan blijkt dat ze in beeld is bij de veiligheidsdienst vanwege ondergrondse activiteiten tegen de apartheid...

Ook Wladek betaalt de prijs voor zijn verzet tegen het regime. Hij ontvlucht zijn land en vertrekt naar zijn oom Jakób in Zuid-Afrika. Het heimwee is haast ondraaglijk – maar er is ook het nichtje van oom Jakób, die koppige, Afrikaanse meid, onuitstaanbaar en onvolwassen, en toch zo fascinerend.

Tolbos sluit de trilogie af die begon met *Het meisje uit de trein* en *Het spoor van de liefde*.

Irma Joubert schrijft historische romans. Ze was jarenlang docent geschiedenis. Haar romans zijn ongekende bestsellers.

ISBN 978 90 239 9456 5 | NUR 342

9 789023 994565